

2. Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Οι Ηνωμένες Πολιτείες κέρδισαν έναν από τους πιο μακροχρόνιους και δυνητικά πιο καταστροφικούς πολέμους της ανθρώπινης ιστορίας –τον Ψυχρό Πόλεμο εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης– χωρίς καμία ανταλλαγή πυρών. Το πεδίο μάχης ήταν η οικονομία. Η ρωσική παραγωγικότητα βρισκόταν σε τόσο χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα η Σοβιετική Ένωση να μην μπορεί να ανταγωνιστεί τις στρατιωτικές δυνατότητες των Ηνωμένων Πολιτειών, και η απόπειρα για μεταρρύθμιση της οικονομίας της οδήγησε στην κατάρρευση του αλληλένδετου με αυτή πολιτικού συστήματος. Ένα βασικό μάθημα του τελευταίου κεφαλαίου της Σοβιετικής Ένωσης είναι ότι οι οικονομικοί θεσμοί δεν μπορεί να εξετάζονται αποκομμένοι από το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν. Το μάθημα αυτό δεν το έλαβαν σοβαρά υπόψιν τους ούτε οι Αμερικάνοι νικητές ούτε οι μεταρρυθμιστές, που στη συνέχεια ανέλαβαν την εξουσία στη Ρωσία.

Ο Francis Fukuyama συνέλαβε περίφημα το θρίαμβο της αμερικάνικης νίκης με την κήρυξη του «τέλους της ιστορίας».¹ Μια οικονομία της αγοράς, με ελάχιστες ρυθμιστικές παρεμβάσεις, σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία ταίριαζε όχι μόνο για τις Ηνωμένες Πολιτείες στα τέλη του 20ού αιώνα, αλλά και για όλες τις χώρες και όλες τις εποχές.

Η οικονομία της αγοράς ήταν νικήτρια όχι μόνο στον πόλεμο μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Σοβιετικής Ένωσης. Το 1959, η Ρωσία είχε σοκάρει τη Δύση με το τεχνολογικό της προβάδισμα, την εκτόξευση του *Σπούτνικ* στο διάστημα. Ο Προγραμματισμός άρχισε να κερδίζει έδαφος

---

1. Fukuyama (1989, 1992).

στις μεγάλες επιχειρήσεις και στις προηγμένες οικονομίες της Δύσης. Ο ενθουσιασμός όμως κράτησε λίγο περισσότερο από δέκα χρόνια: στη δεκαετία του 1980 όλα άλλαξαν. Η General Motors, η οποία για πολλά χρόνια ήταν ο ορισμός και το παράδειγμα της σύγχρονης εταιρείας, βρέθηκε κάτω από έντονη πίεση, που προερχόταν από τον ολοένα αυξημένο παγκόσμιο ανταγωνισμό. Η General Electric, της οποίας τα συστήματα στρατηγικού σχεδιασμού είχαν προκαλέσει το φθόνο άλλων επιχειρήσεων, κατόρθωσε να ευημερήσει επειδή μπόρεσε να τα εγκαταλείψει γρήγορα.² Τα ευρωπαϊκά κράτη και οι υπανάπτυκτες χώρες εφάρμοσαν πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων και απελευθέρωσης της αγοράς.

Η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν σε άνθηση τη δεκαετία του 1990. Το περιοδικό *Business Week* διακήρυξε τη «νέα οικονομία». Η τεχνολογία είχε αλλάξει τις δυνατότητες για μακροχρόνια ανάπτυξη της Αμερικής. Με τη βοήθεια της τηλεόρασης του Bloomberg, αυτή η ισχυρή οικονομική επίδοση οδήγησε σε ένα ασυνήθιστο μπουμ στο χρηματιστήριο. Το 1996, ο πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Τράπεζας Alan Greenspan προειδοποίησε για «παράλογο ενθουσιασμό». Την περίοδο που μίλησε η αποτίμηση των μετοχών βρισκόταν στο υψηλότερο επίπεδο που καταγράφη ποτέ στην αμερικάνικη ιστορία – ξεπερνώντας τα επίπεδα του 1929. Και όμως πολύ περισσότερα επρόκειτο να συμβούν. Ο πρόεδρος, έχοντας εκτεθεί υπερβολικά, υποχώρησε.

Ο Greenspan είναι διάσημος για τις αινιγματικές ομιλίες του. Η σύντροφος του Andrea Mitchell δεν μπόρεσε να καταλάβει τι της έλεγε όταν της πρότεινε γάμο. Καθώς όμως ο χάρτινος πλούτος των Αμερικανών συνέχιζε να αυξάνεται, ο Greenspan απέκτησε μυθικές διαστάσεις. Η Ιστορία θα κρίνει αν ο Greenspan ήταν ο άνθρωπος που έκανε εκατομμύρια Αμερικάνους πλούσιους – ή ο άνθρωπος που δεν τόλμησε να τους πει ότι το είχαν μόνο φανταστεί.

Οι Daniel Yergin και Joseph Stanislaw γιόρτασαν αυτό τον ιδεολογικό μετασχηματισμό. «Αυτό που ήταν συμβατική –και μάλιστα κυρίαρχη– σοφία εκείνη την εποχή [τη δεκαετία του 1970] τώρα επικρίνεται ευρύτατα και σε μερικές περιπτώσεις έχει απαξιωθεί και εγκαταλειφθεί... Σε όλο τον κόσμο, οι σοσιαλιστές αγκαλιάζουν τον καπιταλισμό, οι κυβερνήσεις ξεπουλούν εταιρείες που είχαν εθνικοποιήσει παλαιότερα και χώρες επιδιώκουν να προσελκύσουν και πάλι πολυεθνικές, τις οποίες εί-

---

2. Ο Mintzberg (1994) μας υπενθυμίζει αυτές τις εξελίξεις.

χαν εκδιώξει μόλις πριν από είκοσι χρόνια»³. Σε λιγότερο από μια δεκαετία όμως αυτό το ιδανικό δέχτηκε και πάλι ανανεωμένη επίθεση. Το 1999, ο αμερικάνικος καπιταλισμός παγιδεύτηκε στην πιο μεγάλη και πιο κωμική φούσκα της χρηματο-οικονομικής ιστορίας. Και όταν η φούσκα έφτασε στο αποκορύφωμά της, οι διαδηλώσεις οδήγησαν στην αναγκαστική διακοπή της συνεδρίασης του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στο Σιάτλ και προκάλεσαν χάος.

Ύστερα ακολούθησε η πώση του χρηματιστηρίου, με αποτέλεσμα πολλοί Αμερικάνοι να χάσουν την εμπιστοσύνη τους στις επιχειρήσεις, αφού οι αποταμιεύσεις τους εξανεμίστηκαν ενώ τα υψηλά ιστάμενα διευθυντικά στελέχη πλούτισαν. Οι διαδηλωτές κατά της παγκοσμιοποίησης απέκτησαν πλέον μεγαλύτερη εμπιστοσύνη μετά την επιτυχία τους στο Σιάτλ και κάθε επόμενη διεθνής οικονομική συνάντηση ήταν πολιορκημένη από διαδηλωτές. Σύμβολα του διεθνούς καπιταλισμού –MacDonald’s– λιθοβολήθηκαν και πυροπολήθηκαν. Οι περιβαλλοντολόγοι ενώθηκαν με τους διαδηλωτές και αποκήρυξαν τις αξίες της σύγχρονης επιχείρησης.

Έτσι, καθώς ανέτελλε η νέα χιλιετία, το τέλος της ιστορίας γινόταν περισσότερο, όχι λιγότερο, απόμακρο. Οι διεθνείς σχέσεις διέπονταν από μια νέα πολυπλοκότητα, μέσα στην οποία μια απλή διαμάχη καλού και κακού έγινε πολύπλοκο μείγμα οικονομικών, ιδεολογίας, θρησκείας και πολιτικής. Το βιοτικό επίπεδο στη Ρωσία ήταν πιο χαμηλό και από την περίοδο του κομμουνισμού, ενώ την ίδια στιγμή Ρώσοι εγκληματίες ολιγάριθμοι έγιναν δισεκατομμυριούχοι. Και η πιο δυσοίωνη και επικίνδυνη απειλή για τη δημοκρατία και την αγορά προήλθε από τους φονταμενταλιστές, που απέρριπταν όχι μόνο την οικονομία της αγοράς, αλλά και τις αξίες της κοινωνίας που θα μπορούσε να τη δημιουργήσει.

Έτσι, η οικονομία της αγοράς έχει ένα πρόβλημα –τουλάχιστον– δημοσίων σχέσεων. Όπως παρατήρησαν οι Yergin και Stanislaw,⁴ πολλοί λίγοι άνθρωποι θα πεθάνουν με τις λέξεις «ελεύθερες αγορές» στα χείλη τους. Παρά την αποδεδειγμένη επιτυχία των οικονομιών της αγοράς, ο όρος *ελεύθερες αγορές* προκαλεί αποστροφή μάλλον παρά ενθουσιασμό στις πιο πολλές χώρες και στους κύκλους των προοδευτικών και των διανοουμένων στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι άνθρωποι θέλουν τα προϊόντα και την αποτελεσματικότητα της αγοράς, αλλά όχι την ίδια την αγορά.

3. Yergin και Stanislaw (1998), 10.

4. Ibid., 398.

Για τους Yergin και Stanislaw και για πολλούς άλλους η απάντηση βρίσκεται στην εξήγηση. Οι ηγέτες των επιχειρήσεων και οι πολιτικοί τονίζουν την ανάγκη να διδαχθούν οι αρετές της ελεύθερης επιχείρησης. Μετά την κατάρρευση της Enron και της WorldCom και το συμβιβασμό, το 2003, μεταξύ επενδυτικών τραπεζών και του Γενικού εισαγγελέα της Νέας Υόρκης Spitzer, αυτές οι φωνές είναι λιγότερο δυνατές.

Η άποψη για την οικονομία της αγοράς που οι πιο πάνω ασπάζονται και την οποία θα αποκαλώ το Αμερικάνικο Οικονομικό Μοντέλο θεωρεί ότι το κυρίαρχο κίνητρο του ανθρώπου σε οικονομικά θέματα είναι η απληστία. Η ρύθμιση της οικονομικής δραστηριότητας είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ανεπιθύμητη και πρέπει να ελαχιστοποιείται. Ο οικονομικός ρόλος του κράτους πρέπει να είναι περιορισμένος και να αναφέρεται κυρίως στην εφαρμογή της ισχύος των συμβολαίων και των ιδιωτικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Η φορολογία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα επίπεδα εκείνα που δίνουν τη δυνατότητα στο κράτος να επιτύχει τους παραπάνω στόχους και να παρέχει ένα μετριοπαθές δίκτυο ασφάλειας.

Τις απόψεις αυτές ασπάζονται πολλοί συντηρητικοί στις ΗΠΑ, καθώς και οι περισσότεροι που ασχολούνται με τις επιχειρήσεις και τα χρηματο-οικονομικά ανά τον κόσμο. Οι απόψεις αυτές είναι όμως δύσκολο να «πωληθούν» εκτός Ηνωμένων Πολιτειών. Στο βιβλίο αυτό υποστηρίζω ότι οι απόψεις αυτές έχουν πολύ λίγη σχέση με το πώς πραγματικά λειτουργούν οι αγορές και ότι οι απόπειρες για να ανασχεδιαστούν οι οικονομίες της αγοράς σύμφωνα με αυτές τις αρχές έχουν προκαλέσει τόσο πολύ κακό όσο και καλό στην αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας της αγοράς.

Ο ρόλος του συμφέροντος

Μόνο άγιοι και τρελοί θα μπορούσαν να αρνηθούν ότι το συμφέρον παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική συμπεριφορά. Η οικονομική συμπεριφορά όμως δεν κυριαρχείται μόνο από το συμφέρον και το ίδιο το συμφέρον είναι περίπλοκη έννοια. Ο Bill Gates είναι ο πλουσιότερος άνθρωπος του κόσμου, αλλά όπως διαπιστώνουμε από τα βαρετά του βιβλία,⁵ το καταναλωτικό του πάθος δεν είναι το χρήμα αλλά η τεχνολογία της πληρο-

---

5. Gates (1995, 1999).

φορίας. Για τον Warren Buffet «δεν είναι το χρήμα, είναι η ευχαρίστηση να το δημιουργείς και να το βλέπεις να αυξάνεται». ⁶ Αυτές οι απόψεις δεν πρέπει να μας εκπλήσσουν. Σε όλες τις δραστηριότητες, από το τένις μέχρι την επιχείρηση, οι πιο επιτυχημένοι είναι εκείνοι που είναι αφοσιωμένοι στη δραστηριότητα που ασκούν επειδή τους αρέσει και όχι επειδή τη θεωρούν μέσο για την επίτευξη κάποιου σκοπού. Αν ο Bill Gates είχε παρυσυρθεί από την αρχή στην αναζήτηση υλικών απολαύσεων, σήμερα θα βρισκόταν σε κάποια παραλία και όχι σε ένα γραφείο στο Ρέντμοντ.

Σε όλες τις κοινωνίες υπάρχουν έξυπνοι άνθρωποι που έχουν εμμονή με το προσωπικό όφελος. Αυτοί έλκονται από το χώρο της πολιτικής: ελέγχοντας τον κρατικό μηχανισμό, είναι ο ταχύτερος και πιο σίγουρος δρόμος για τον προσωπικό πλουτισμό. Οι πλούσιες χώρες έχουν θεσπίσει νόμους που αποκλείουν τέτοια άτομα από την κυβέρνηση. Και αυτός είναι ένας από τους παράγοντες που κάνουν μερικές χώρες πλούσιες και άλλες φτωχές. Σήμερα, στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε μερικές άλλες χώρες πρέπει να κάνεις λεφτά για να μπει στην πολιτική, δεν μπαίνεις στην πολιτική για να κάνεις λεφτά. Η εμπειρία όμως έχει δείξει ότι οι άπληστοι άνθρωποι των επιχειρήσεων αντιμετωπίζουν την ίδια δυσκολία που έχουν και οι διεφθαρμένοι πολιτικοί ηγέτες, όπως ο στρατηγός Suharto στην Ινδονησία ή ο Joseph Mobutu στο Κονγκό, στο να ξεχωρίσουν τα χρήματα των άλλων από τα δικά τους. Ο ακραίος συμφεροντολογικός υλισμός είναι σημείο παθολογίας της κοινωνίας, όχι χαρακτηριστικό των μεγάλων επιχειρηματικών ηγετών. Γενικά, τα άπληστα άτομα δεν λειτουργούν αποτελεσματικά για μεγάλο χρονικό διάστημα στις σύγχρονες περίπλοκες οικονομίες, όπου η επιτυχία απαιτεί να υπάρχουν σχέσεις συνεργασίας με άλλα άτομα. Οι πιο ικανοί ηγέτες επιχειρήσεων ενδιαφέρονται για την επιχείρηση, όχι για το χρήμα.

Αυτή η πολυπλοκότητα των κινήτρων δεν αποτελεί πραγματικότητα μόνο για τα άτομα που με επιτυχία διοικούν μεγάλες επιχειρήσεις, αλλά και για εκείνα που εργάζονται αποδοτικά σ' αυτές. Για πολλούς ανθρώπους, η κοινωνική θέση, ο σεβασμός και η φιλία των συναδέλφων είναι θέματα εξίσου σημαντικά με τα κέρδη. Αυτή η ποικιλία αμοιβών δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να εργάζονται ομαδικά και έτσι να δημιουργούν και να μοιράζονται τη γνώση της οργάνωσης, που είναι η βάση για το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε πολλές σύγχρονες επιχειρήσεις. Ο

---

6. Lowenstein (1995).

Μαρξ πρόβλεψε σωστά ότι οι μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις θα οδηγούνταν στο τέλος σε αποτυχία, επειδή οι μονάδες μαζικής παραγωγής θα δημιουργούσαν αποξένωση μεταξύ των εργατών, διευθυντικών στελεχών και ιδιοκτητών. Ο μηχανισμός όμως δεν ήταν αυτός που περιέγραψε. Οι εργάτες δεν ξεσηκώθηκαν ενάντια στα αφεντικά. Οι πελάτες ξεσηκώθηκαν εναντίον της κακής ποιότητας των προϊόντων που παράγονται σε εργοστάσια που είναι οργανωμένα με τέτοιες μορφές παραγωγής.

Η εντεταγμένη αγορά

Ο θρίαμβος της αγοράς ήταν ο θρίαμβος ενός θεσμού που λειτουργούσε σ' ένα κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Το πλαίσιο αυτό δεν δημιουργήθηκε εκ των υστέρων, δεν είναι βελτίωση της σκληρής πραγματικότητας των δυνάμεων της αγοράς, όπως είναι οι εγκαταστάσεις αναψυχής που ανακουφίζουν από τη μονοτονία της καθημερινής εργασίας. Όταν απουσιάζει το πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο υποστήριξης, είναι αδύνατο να επιτευχθεί συνεργασία στην εργασία, συμμετοχή στην πληροφορία, συντονισμός της οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ ατόμων και επιχειρήσεων, πάνω στα οποία στηρίζεται υποχρεωτικά η λειτουργία μιας πολύπλοκης σύγχρονης οικονομίας. Οι κοινωνίες που σήμερα χαρακτηρίζονται κατεξοχήν από άκρατο ατομισμό και συνεχή οπορτουνισμό δεν είναι οι πλούσιες οικονομίες με ελεύθερη αγορά, αλλά είναι χώρες όπως η Νιγηρία και η Αϊτή, οι οικονομίες των οποίων δεν λειτουργούν. Επειδή η μετακομμουνιστική Ρωσία κατέστρεψε ένα σύνολο στενά συνδεδεμένων οικονομικών και κοινωνικών θεσμών και δεν το αντικατέστησε με άλλους αποτελεσματικούς θεσμούς, γι' αυτό οι οικονομικές της επιδόσεις εξακολούθουν να υστερούν σε σχέση με τις δυνατότητες που της προσφέρουν οι άνθρωποί της και οι φυσικοί της πόροι.

Το θεσμικό πλαίσιο αποκαλείται συχνά κράτος δικαίου, το οποίο είναι πολύ σημαντικό θέμα. Αν δεν υπάρχει τρόπος να διασφαλιστεί ότι μια συμφωνία θα τηρηθεί, τότε η δυνατότητα δημιουργίας παραγωγικών οικονομικών σχέσεων περιορίζεται σημαντικά. Δεν είναι όμως ο νόμος που συντονίζει τις δραστηριότητές μας ή μας ενθαρρύνει να εργαζόμαστε μαζί με άλλους, αλλά ούτε διασφαλίζει ο νόμος, σε μεγάλο βαθμό, την ισχύ των συμφωνιών ή τη δημιουργία εμπιστοσύνης. Δεν είναι μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες που οι δικαστικές διαδικασίες κοστίζουν ακριβά

και δεν είναι πάντα ικανές να μπορούν να ρυθμίζουν τις καθημερινές σχέσεις. Στηριζόμαστε στους άλλους και τηρούμε τα συμβόλαια κυρίως επειδή πρέπει να συνεχίσουμε να έχουμε συνεργασία ο ένας με τον άλλο.

Η φράση *ελεύθερες αγορές* είναι οξύμωρο σχήμα, επειδή οι αγορές λειτουργούν μόνο μέσα σ' ένα πλαίσιο συμβάσεων και κανόνων. Η αγορά λουλουδιών του Σαν Ρέμο, που θα περιγράψω στο Κεφάλαιο 12, είναι η πλησιέστερη προσέγγιση της τέλει ανταγωνιστικής αγοράς που περιέγραφα στους φοιτητές μου όταν δίδασκα Εισαγωγή στην Οικονομική. Ακόμη όμως και αυτή η τέλεια ανταγωνιστική αγορά λειτουργεί μέσα από μια πολύπλοκη δομή κοινωνικών σχέσεων. Το ίδιο ισχύει και για το Χρηματιστήριο Εμπορευμάτων του Σικάγου, την πλησιέστερη εκδοχή ανταγωνιστικής επίδειξης ασύστολης απληστίας που έχω δει. Αν και το ηλεκτρονικό εμπόριο και οι μεγάλες ταχύτητες διαβίβασης στατιστικών δεδομένων έχουν καταστήσει περιττή την ύπαρξη φυσικών αγορών εμπορίας, ο κλάδος των χρεογράφων συνεχίζει να είναι συγκεντρωμένος σε μια μικρή και ακριβή περιοχή στο κάτω Μανχάταν. Η φυσική γειννίαση θεωρείται αναγκαία για να διατηρηθούν οι προσωπικές επαφές, από τις οποίες εξαρτώνται οι αγορές.

Η ρύθμιση των αγορών

Οι προσωπικές σχέσεις που φέρνουν τους ανθρώπους πρόσωπο με πρόσωπο δίνουν τη δυνατότητα να ρυθμίζεται η αγορά από τους ίδιους τους συμμετέχοντες και όχι από την κρατική γραφειοκρατία. Πολλοί Αμερικάνοι αντιλαμβάνονται μια έντονη διαφορά μεταξύ κοινωνικής σύμβασης και κρατικής ρύθμισης. Το να φοράς κοστούμι και γραβάτα στην εργασία είναι μια προσωπική απόφαση, αλλά το ανώτατο όριο ταχύτητας στους δρόμους είναι υποχρεωτικό. Η διάκριση είναι λιγότερο εμφανής στην Ευρώπη. Στη Βρετανία, ο μηχανισμός ρύθμισης των χρηματαγορών περιγραφόταν ως «το νεύμα των φρυδιών του Διοικητή της Τράπεζας της Αγγλίας», μια μεταφορική έκφραση για την άτυπη μεν αλλά πανίσχυρη αποδοκιμασία της ρυθμιστικής αρχής. Το σύστημα μπορούσε να λειτουργεί επειδή οι παράγοντες της αγοράς είχαν κοινό κοινωνικό υπόβαθρο. Το σύστημα αυτό έπαψε να είναι βιώσιμο όταν το Σίτυ του Λονδίνου έγινε πιο δημοκρατικός θεσμός και όταν η παγκοσμιοποίηση έφερε στην αγορά πολλούς ξένους, που δεν κατανοούσαν τι σημαίνουν αυτά τα σημάδια ή η αδυναμία τους να τα δουν μπορούσε να έχει σημαντικές αρνητι-

κές επιπτώσεις. Έτσι η Βρετανία απέκτησε κώδικα και μια Επιτροπή ανάλογη με την επιτροπή Κεφαλαιαγοράς (Securities and Exchange Commission) των ΗΠΑ.

Το διεθνοποιημένο Σίτυ του Λονδίνου δεν μπορούσε πλέον να αντέξει την άτυπη ρύθμιση, που τη συμβόλιζαν τα φρούδια του Διοικητή της Τράπεζας της Αγγλίας. Οι δομές όμως αυτές υπάρχουν πλέον σε όλες τις πιο επιτυχημένες οικονομίες στον κόσμο – τα μικρά κράτη της Δυτικής Ευρώπης, όπως η Δανία, η Νορβηγία και η Ελβετία. Οι χώρες αυτές έχουν υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλή ανεργία, καθώς και ένα περιβάλλον φυσικών και κοινωνικών υποδομών που δεν υπάρχει σε άλλες χώρες. Μικρές ομοιογενείς κοινότητες βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση για να θεσπίσουν και να διατηρήσουν ρυθμιστικές δομές που είναι σιωπηρές και ταυτόχρονα πολύπλοκες. Οι σύγχρονες οικονομίες λειτουργούν μέσα από τέτοιες δομές, μέσα από συστήματα που τυπικά λειτουργούν καλά, αλλά είναι δύσκολο να δημιουργηθούν και να έχουν διάρκεια σε πολυποίκιλες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Ο νεαρός Alan Greenspan έγραψε ότι «κάτω από τα χαρτιά με τις ρυθμιστικές διατάξεις υπάρχει ένα όπλο».⁷ Αυτό όμως αποκαλύπτει και μια θεμελιώδη παρανόηση της φύσης των οικονομικών ρυθμίσεων σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αν τέτοιες ρυθμίσεις χρειάζονται τα όπλα για να εφαρμοστούν, αυτό δεν μπορεί να διαρκέσει για πολύ καιρό. Αν κάνεις δουλειές στη Νορβηγία και δεν τις κάνεις με βάση τον νορβηγικό τρόπο, δεν θα αντιμετωπίσεις τα όπλα – υπάρχουν πολύ λίγα όπλα στη Νορβηγία–, αλλά διατρέχεις τον κίνδυνο να μην είσαι ιδιαίτερα επιτυχημένος. Ούτε και στην Ελβετία θα σε αντιμετωπίσουν με τα όπλα, αν και εκεί υπάρχουν πολλά όπλα. Ο Εθνικός Ελβετικός στρατός, στον οποίο μετέχουν όλοι οι πολίτες, παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της δομής των σχέσεων, πάνω στις οποίες στηρίζεται η ελβετική επιχείρηση. Ο Alan Greenspan έχει διακριτά και χαρακτηριστικά φρούδια και ένα νεύμα τους είναι ο μηχανισμός που θα μπορούσε και θα έπρεπε να είχε χρησιμοποιηθεί για να αποθαρρύνει τις κερδοσκοπικές υπερβολές στις κεφαλαιαγορές που έγιναν στα τέλη της δεκαετίας του 1990.

Η παγκοσμιοποίηση και η ανάπτυξη των μοντέλων οικονομικής και πολιτικής συμπεριφοράς με βάση τα δικαιώματα έχουν, κατά κάποιο

---

7. Greenspan (1963), στο βιβλίο του Rand (1967).

τρόπο, υποσκάψει την ικανότητα για ρυθμίσεις μέσω ηθικών αρχών. Αν οι άνθρωποι έχουν μεγαλύτερη τάση να αμφισβητούν την αρχή που τους επιβάλλει περιορισμούς στη δράση τους, τότε γίνεται πιο αναγκαία –αλλά όχι πάντοτε χρήσιμη– η ανάδειξη της βάσης αυτής της αρχής. Οι περισσότερες από τις τυπικές ρυθμίσεις που περιορίζουν σήμερα τις ευρωπαϊκές οικονομίες είναι μια κωδικοποίηση –πολλές φορές αναγκαστικά άκομψη και άκαμπτη– των προσδοκιών που έχουν οι φορείς που συμμετέχουν στην αγορά για τη συμπεριφορά των άλλων.

Πολλές οικονομίες της αγοράς

Η Νορβηγία και η Δανία δεν έχουν το πιο μικρό κράτος. Ούτε όμως και οι Ηνωμένες Πολιτείες, που έχουν την ισχυρότερη κυβέρνηση στην παγκόσμια ιστορία, κάτι για το οποίο δείχνει να ενοχλείται όλο και λιγότερο να το υπενθυμίζει στον κόσμο. Η Νορβηγία και η Δανία είναι επίσης χώρες που έχουν υψηλούς φόρους, από τους υψηλότερους που μπορεί να βρει κανείς στον κόσμο. Οι φόροι είναι χαμηλότεροι στην Ελβετία, αλλά οι Ελβετοί έχουν κυβέρνηση που η δομή της δεν υπάρχει πουθενά αλλού: πολύ ισχυρή και μαζικά αποκεντρωμένη. Ανεξάρτητα από το τι άλλο είναι σωστό για τη Δανία, τη Νορβηγία και την Ελβετία, οι χώρες αυτές δεν χαρακτηρίζονται ούτε από απεριόριστη απληστία ούτε από φονταμενταλισμό της αγοράς, αλλά ούτε και από το ελάχιστο κράτος.

Η Δανία, η Νορβηγία και η Ελβετία είναι μικρές χώρες με συνολικό πληθυσμό μικρότερο από εκείνο της Καλιφόρνιας. Ίσως μάλιστα να μην είναι τυχαίο ότι πολλές από τις πλέον ευημερούσες χώρες είναι μικρές.⁸ Ένα μικρό κράτος με ανοιχτά σύνορα μπορεί να συνδυάζει την κοινωνική συνοχή με μια δυναμική οικονομία, με τρόπο που τα μεγαλύτερα κράτη δύσκολα θα μπορούσαν να μιμηθούν. Επιπλέον, τα κράτη αυτά μπορούν και διατηρούν τη δική τους ταυτότητα. Η Νορβηγία και η Ελβετία έχουν επιλέξει να μη συμμετάσχουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και συμμετέχουν στον ευρωπαϊκό χώρο ελεύθερων ανταλλαγών.

Θα ήταν παράλογο να υποστηρίξει κανείς ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες

---

8. Υπάρχει ένα στατιστικό θέμα εδώ. Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες χωρίζονταν σε ξεχωριστά κράτη, πολλά απ' αυτά θα ήταν πιο πλούσια από τον μέσο όρο των Ηνωμένων Πολιτειών και μερικά θα ήταν πράγματι πολύ πλούσια.

πρέπει να επιδιώξουν να αντιγράψουν τα οικονομικά συστήματα της Δανίας, της Νορβηγίας ή της Ελβετίας. Είναι όμως εξίσου παράλογο να υποστηρίξει κανείς το αντίθετο. Μια οικονομία της αγοράς σε μια ελεύθερη κοινωνία είναι αποδεδειγμένα η πιο αποτελεσματική μορφή οικονομικής οργάνωσης. Υπάρχουν όμως πολλές επιτυχημένες εκδοχές αυτού του θέματος. Η κάθε μια είναι το διακριτό αποτέλεσμα της συνεξέλιξης οικονομικών θεσμών και πολιτικής κουλτούρας. Και δεν είναι μόνο αυτό που μας οδηγεί στο να έχουμε περισσότερα από ένα μοντέλα επιτυχημένης οικονομίας. Αυτό συμβαίνει επειδή οι διαφορετικές κοινωνίες έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, τα οποία η παγκοσμιοποίηση και ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας αξιοποιούν για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου.

Ο κόσμος έχει περίπου είκοσι οικονομικά παραγωγικές οικονομίες, με συνολικό πληθυσμό περί τα 800 εκατομμύρια, από τα οποία τα 300 ζουν στη Βόρεια Αμερική, ένας λίγο μεγαλύτερος αριθμός ζει στη Δυτική Ευρώπη και ο υπόλοιπος πληθυσμός ζει στην Ασία και την Αυστραλία. Έχει γίνει της μόδας να θεωρούμε τη μια ή την άλλη χώρα ως το υπόδειγμα της επιτυχίας. Στη δεκαετία του 1980, το παράδειγμα ήταν η Ιαπωνία. Όταν όμως ο Ιαπωνικός ήλιος άρχισε να δύει το 1989, οι επιδόσεις της γερμανικής οικονομίας προκάλεσαν το θαυμασμό και όταν η Γερμανία άρχισε να έχει προβλήματα λόγω του κόστους επανένωσης της χώρας, τότε την προσοχή μας την τράβηξαν οι τίγρεις της Ασίας. Μετά την κρίση των ασιατικών χρηματαγορών το 1997, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν το ρόλο της πιο θαυμαστής οικονομίας για τους οικονομικούς σχολιαστές και τους επιχειρηματικούς γκουρού.

Όπως όμως θα περιγράψω στο Κεφάλαιο 4, οι διαφορές στις επιδόσεις μεταξύ των είκοσι αυτών χωρών είναι μικρές σε σχέση με τις διαφορές μεταξύ αυτών των είκοσι χωρών και του υπόλοιπου κόσμου. Ο διαχωρισμός μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών είναι οξύς και διαρκής. Η Κίνα εξακολουθεί να παραμένει πολύ φτωχή, αλλά οι εκπληκτικές επιδόσεις του κινέζικου πληθυσμού εκτός Κίνας και σταδιακά μέσα στην Κίνα μπορεί να αλλάξουν αυτή την ισορροπία τον 21ο αιώνα. Ένα από τα βασικά θέματα της οικονομικής ιστορίας ήταν πάντοτε το ερώτημα γιατί η ταχεία οικονομική ανάπτυξη το 18ο αιώνα ξεκίνησε στη Βόρεια Ευρώπη και όχι στη νοτιοανατολική Κίνα.

Δεν ήρθε το τέλος της Ιστορίας

Η ποικιλία των εμπειριών δείχνει ότι δεν υπάρχει ένα και μοναδικό μοντέλο επιτυχημένης σύγχρονης οικονομίας. Σε μια ασυνήθιστη αντιστροφή, οι ισχυρισμοί για το ιστορικό αναπόφευκτο και τον οικονομικό ντετερμινισμό που διατύπωσαν παλαιότερα οι μαρξιστές υιοθετούνται σήμερα από τους αφοσιωμένους οπαδούς του Αμερικάνικου Οικονομικού Μοντέλου. Και τα δύο μοντέλα απευθύνονται σε εκείνους που αναζητούν απλές και βέβαιες αλήθειες για να διαπλεύσουν έναν πολύπλοκο κόσμο – τη μεγάλη αφήγηση που εξηγεί τα πάντα.

Το πραγματικό όμως μάθημα της αποτυχίας του Μαρξισμού δεν είναι ότι ο Μαρξισμός είχε λανθασμένη τη μεγάλη αφήγηση, αλλά ότι καμιά τέτοια θεωρία δεν είναι αξιόπιστη. Η αποτυχία ενός συνόλου ακραίων προτάσεων δεν αποδεικνύει ότι το αντίθετό τους είναι σωστό. Η απληστία δεν είναι το μοναδικό οικονομικό κίνητρο, αλλά ούτε θα υπάρξει ευημερία αν στηριχτούμε μόνο στον αλτρουισμό για την εξασφάλιση των αγορών που θέλουμε. Η κεντρική διεύθυνση της βιομηχανίας από το κράτος έδωσε πολύ κακά αποτελέσματα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το κράτος δεν μπορεί ή δεν πρέπει να έχει ρόλο στην οικονομία. Οι κοινωνίες δεν ευδοκιμούν, κοινωνικά ή οικονομικά, χωρίς να έχουν ευρεία συναίνεση για τη νομιμότητα της διανομής του εισοδήματος και του πλούτου. Η απουσία τέτοιας συναίνεσης τραυμάτισε την οικονομική ανάπτυξη στη Λατινική Αμερική για ενάμιση αιώνα, αλλά οι πολύ υψηλοί φορολογικοί συντελεστές εκτρέπουν την προσπάθεια από τη δημιουργία νέου πλούτου στη διατήρηση του υπάρχοντος στα ιδιωτικά χέρια.

Και η ιστορία συνεχίζεται. Η λειτουργία μιας οικονομίας της αγοράς δεν μπορεί να περιγραφεί με μια πρόταση ή με μια παράγραφο, όπως δεν μπορεί να περιγραφεί με μια πρόταση ή με μια παράγραφο η λειτουργία του ανθρώπινου σώματος για τους ίδιους λόγους. Η οικονομία της αγοράς και το ανθρώπινο σώμα είναι και τα δύο πολύπλοκα και αλληλοεξαρτωμένα συστήματα και είναι το προϊόν εξέλιξης και όχι σχεδιασμού. Κάθε σύνταγμα έχει εκείνους που το διαμορφώνουν, κάθε κτίριο τον αρχιτέκτονά του, αλλά την οικονομία της αγοράς δεν την έχει σχεδιάσει κανείς. Ο Adam Smith μπορεί να αποτελεί τη χρονολογία της ανάπτυξης της, αλλά σίγουρα δεν την επινόησε αυτός.

Η αλήθεια για τις αγορές

Για να εκτιμηθεί το πώς λειτουργεί η οικονομία της αγοράς, αυτό πρέπει να γίνει σταδιακά, με το να ξεδιπλώνουμε το ένα μετά το άλλο τα διάφορα θέματα και το ένα κεφάλαιο μετά το άλλο, όπως γίνεται με ένα εγχειρίδιο ιατρικής. Στο βιβλίο αυτό, θα αναπτύξω τις βασικές αρχές της σύγχρονης οικονομικής οργάνωσης. Ακόμη και στην εποχή του Adam Smith το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής γινόταν για ιδιόχρηση, κάτι που και σήμερα ισχύει για το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Η πιο οξυδερκής παρατήρηση του Smith ήταν η διαπίστωσή του για τον αναδυόμενο καταμερισμό της εργασίας. Τα άτομα, οι επιχειρήσεις και τα έθνη εξειδικεύονται σε δραστηριότητες που αντανακλούν τις ιδιαίτερες ικανότητές τους. (Οι περισσότεροι άνθρωποι, ιδιαίτερα εκείνοι που δεν έχουν διαβάσει τα έργα του Smith, θεωρούν ως τη μεγαλύτερη συμβολή του το «αόρατο χέρι», θέμα που θα συζητήσουμε πιο αναλυτικά στο Κεφάλαιο 17.) Καθώς όμως προχωρούσε η οικονομική εξέλιξη, ο καταμερισμός της εργασίας έγινε ακόμη πιο εκτεταμένος. Τα προϊόντα που καταναλώνουμε καθημερινά στις πλούσιες χώρες αντανακλούν τις προσπάθειες χιλιάδων ανθρώπων και εκατοντάδων επιχειρήσεων. Όταν ο Smith παρατηρούσε ότι «ο καταμερισμός της εργασίας περιορίζεται από την έκταση της αγοράς», ποτέ δεν μπορούσε να φανταστεί το βαθμό στον οποίο η παγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να επεκτείνει τον καταμερισμό της εργασίας και να επιταχύνει την «αύξηση της ευημερίας».

Αλλά ενώ ο αυξανόμενος και πιο εκλεπτυσμένος καταμερισμός της εργασίας είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες της εξέλιξης των πλούσιων κοινωνιών, πολύ σημαντικός ήταν και ο ρόλος της ακατάπαυστης τεχνολογικής και οργανωτικής καινοτομίας. Αν τα ισχυρά στοιχεία της αγοράς μπορούσαμε να τα περικλείσουμε σε μια φράση, αυτή θα ήταν *πειθαρχημένος πλουραλισμός*. Πειθαρχημένος πλουραλισμός είναι η διαδικασία του διαρκούς πειραματισμού στις οικονομίες της αγοράς, στις οποίες τα περισσότερα πειράματα αποτυγχάνουν και τελειώνουν εκεί, αλλά τα λίγα που επιτυγχάνουν γρήγορα βρίσκουν μιμητές. Ο πειθαρχημένος πλουραλισμός διαχέει εξουσία και εκμεταλλεύεται την τοπική γνώση.

Στον κεντρικό προγραμματισμό, αντίθετα, μία και μόνο φωνή αρθρώνει τη σωστή απάντηση και η εξουσία της ιεραρχίας επιστρατεύεται για να αποσπάσει πληροφορίες και να εφαρμόσει τις αποφάσεις. Η σημαντική διάκριση δεν είναι η διάκριση μεταξύ κρατικού ελέγχου και ιδιωτι-

κής επιχείρησης, αλλά μεταξύ συγκεντρωτικής και αποκεντρωμένης διαδικασίας για τη λήψη των αποφάσεων. Πολλές φορές αυτά τα δύο συμποούνται στο ίδιο πράγμα, κάτι όμως που δεν είναι αναγκαία το ίδιο. Η επανάσταση του προσωπικού υπολογιστή είναι ένα παράδειγμα της αποτελεσματικότητας του πειθαρχημένου πλουραλισμού, αλλά αυτό συνέβη κυρίως επειδή η IBM δεν είχε –επαρκή– έλεγχο του κλάδου στον οποίο κυριαρχούσε. Η εταιρεία απελευθέρωσε ένα δαίμονα που δεν μπορούσε να ελέγξει.

Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα επιχειρήσεων ή επιχειρηματιών των οποίων η επιτυχία βασίστηκε σε μια διαρκή καταγραφή επιτυχημένων προβλέψεων. Η καινοτομία δεν εξαρτάται από τους σοφούς ανθρώπους που μπορούν να προβλέψουν σωστά το μέλλον. Αν κάτι τέτοιο ήταν σωστό, οι ορθολογικές εκτιμήσεις των επιτροπών στα γραφεία προγραμματισμού θα οδηγούσαν συχνά σε αποτελέσματα καλύτερα από εκείνα που στηρίζονται στο ένστικτο των επιχειρηματιών. Οι καινοτομίες συμβαίνουν επειδή, μέσα από τις συγχυσιμένες και αντικρουόμενες κρίσεις των επιχειρηματιών, πολύ λίγες αποδίδουν καρπούς, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τις ατέλειωτες μεταλλαγές της φυσικής επιλογής, από τις οποίες μόνο λίγες είναι επωφελείς για τα είδη. Με την εκ των υστέρων γνώση, είναι φυσιολογικό να επικροτούμε τη σοφία εκείνων που πήραν τις αποφάσεις και οι επιλογές των οποίων δικαιώθηκαν από τα γεγονότα. Μερικές φορές αυτή η επιδοκιμασία είναι δικαιολογημένη, αλλά συχνά τα άτομα αυτά έχουν επιδείξει την ίδια ικανότητα πρόβλεψης όπως και εκείνα που έχουν αγοράσει τον τυχερό αριθμό του λαχείου.

Παρά την απλοϊκή πίστη που έχουν πολλοί άνθρωποι στην αποτελεσματικότητα των δυνάμεων της αγοράς, η υπεροχή της ανοργανωσίας έναντι της οργάνωσης διαισθητικά δεν είναι καθόλου αποδεκτή. Οι επιχειρηματίες που αναγνωρίζουν τις αδυναμίες του συγκεντρωτισμού και του προγραμματισμού σε επίπεδο κρατικής εξουσίας δεν κατανοούν πως ο συγκεντρωτισμός και ο προγραμματισμός μπορεί να αποτύχουν στον δικό τους οργανισμό για τους ίδιους λόγους. Η αλήθεια για τις αγορές δεν είναι ότι οι επιχειρηματίες είναι πιο έξυπνοι από τους γραφειοκράτες: οι περισσότεροι δεν είναι. Η ιδιοφυΐα των αγορών έγκειται στο ότι αυτές δεν εξαρτώνται από την ιδιοφυΐα κανενός ατόμου. Οι αγορές δεν βασίζονται στη γνώση που κανένας δεν μπορεί να κατέχει ή δεν εξαρτώνται από πληροφορίες που είναι αδύνατο να συλλέξει κανείς.

Αυτό όμως δεν είναι επαρκές για να εξηγήσει το πώς η αυθόρμητη τάξη της αγοράς επιτυγχάνει το πολύπλοκο έργο της υλοποίησης και του

συντονισμού του καταμερισμού της εργασίας πολύ πιο αποτελεσματικά από τα συγκεντρωτικά συστήματα προγραμματισμού. Οι δύο αιώνες που έχουν περάσει από τότε που ο Smith έγραψε για το «αόρατο χέρι» ακόμη δεν έχουν δώσει οριστική απάντηση σε αυτό το ερώτημα. Στο τμήμα όμως αυτού του βιβλίου, το οποίο βρήκα και το πιο δύσκολο να γράψω και το οποίο κι εσείς μπορεί να βρείτε ως το πιο δύσκολο για διάβασμα, θα προσπαθήσω να δώσω μερικές από τις απαντήσεις που έχουν προταθεί.

Ο ρόλος του πλαισίου αναφοράς

Έχουμε οφέλη –τεράστια οφέλη– από την παραγωγή και την ανταλλαγή που γίνεται μέσω της εξειδίκευσης, η οποία επιτυγχάνεται με τον καταμερισμό της εργασίας. Έχουμε οφέλη από την προώθηση των καινοτομιών μέσω του πειθαρχημένου πλουραλισμού. Η οικονομία της αγοράς επιτυγχάνει το συντονισμό μέσα από την ανάδυση μιας αυθόρμητης τάξης που προέρχεται από αποκεντρωμένες αποφάσεις. Αυτά είναι τα βασικά συστατικά για την κατανόηση της αλήθειας για τις αγορές. Όμως και αυτή η προσέγγιση έχει μεγάλες ατέλειες.

Στις σύγχρονες οικονομίες, κάνουμε συναλλαγές από ρουτίνα, στις οποίες ο πωλητής ξέρει πολύ καλύτερα από τον αγοραστή τη φύση του προϊόντος. Οι κοινωνικοί θεσμοί –η ονομασία ενός προϊόντος, η διαφήμιση, το κύρος και οι ρυθμιστικές αρχές– διασφαλίζουν την άνεση των ξενοδοχείων μας, το προβλέψιμο των Big Macs, την επαγγελματική επάρκεια των γιατρών μας και τη φερεγγυότητα των τραπεζών μας. Μερικοί από αυτούς τους θεσμούς αναδύονται από την εκούσια δράση ατόμων και άλλοι δημιουργούνται από τις κυβερνήσεις. Συχνά οι παραπάνω αλληλεπιδρούν. Η ονομασία του προϊόντος από τους κατασκευαστές του είναι αποτέλεσμα ατομικής δράσης, αλλά δεν θα είχε πολλή σημασία αν δεν υπήρχε ρύθμιση που εμπόδιζε τους ανταγωνιστές να χρησιμοποιούν την ίδια ονομασία.

Δεν μπορούμε να δημιουργήσουμε τα πολύπλοκα προϊόντα που οι καταναλωτές στις σύγχρονες οικονομίες επιθυμούν να αποκτήσουν μέσα από άμεσες διαπραγματεύσεις με εμπόρους που δεν συνδέονται μεταξύ τους. Αν ο καθένας στη γραμμή παραγωγής έπρεπε να διαπραγματευθεί για να πάρει το προϊόν και να διαπραγματευθεί για να το περάσει στον άλλο, τότε θα υπήρχε πλήθος διαπραγματεύσεων και μικρή παραγωγή.

Το κόστος λειτουργίας των αγορών είναι μεγάλο και στηρίζομαστε στην αποτελεσματικότητα των αγορών για την αποπληρωμή του κόστους και στους κοινωνικούς θεσμούς για τη μείωσή του.

Μόνο αν δημιουργήσουμε ομάδες, μοιραστούμε πληροφορίες και αναπτύξουμε σχέσεις εμπιστοσύνης μέσα στις ίδιες τις εταιρείες και μεταξύ των εταιρειών, μπορούν οι επιχειρήσεις να έχουν αποτελεσματικότητα στην παραγωγή τους και πολύ περισσότερο να αναπτύξουν τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα. Αν οι θεσμοί δημιουργούνται με την υπόθεση ότι δεν πρέπει να εμπιστευόμαστε τα άτομα επειδή ωθούνται από προσωπικά κίνητρα, τότε αυτές οι προσδοκίες θα εκπληρωθούν. Η ποιότητα του προϊόντος και η ευελιξία της παραγωγής θα είναι αντίστοιχα χαμηλά. Αυτό είναι το μάθημα που δίδαξαν οι ιαπωνικές εταιρείες στις αμερικανικές τη δεκαετία του 1980.

Οι ανταγωνιστικές αγορές που περιέγραφα στο εισαγωγικό μάθημα της οικονομίας που δίδασκα στο πανεπιστήμιο δεν παράγουν τη νέα θεμελιακή γνώση στην οποία στηρίζεται τελικά η τεχνολογική καινοτομία. Τα άτομα που παρακινούνται από το συμφέρον σε μη ρυθμιζόμενες αγορές θα έχουν ιδέες μόνο για να πωλήσουν με κέρδος στην αγορά. Η κατανόηση του γεγονότος ότι η γη στρέφεται γύρω από τον ήλιο, οι νόμοι της θερμοδυναμικής και η ελικοειδής δομή του DNA δεν εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία.

Πουθενά αλλού η αντίθεση μεταξύ της πραγματικότητας της αμερικανικής οικονομίας και της καρικατούρας του Αμερικανικού Οικονομικού Μοντέλου δεν είναι πιο προφανής απ' ό,τι στη διοίκηση της βασικής έρευνας. Η αμερικανική κυριαρχία στην προηγμένη επιστήμη είναι σήμερα σχεδόν απόλυτη. Και όμως η άνοδος των αμερικανικών θεσμών σ' αυτή τη σφαίρα δεν είναι το αποτέλεσμα οποιασδήποτε εφαρμογής των αρχών του Αμερικανικού Οικονομικού Μοντέλου: το συμφέρον, ο φονταμενταλισμός της αγοράς και το ελάχιστο κράτος. Είναι το προϊόν θεσμικού και οικονομικού πλουραλισμού και του ισχυρού κινήτρου που προσφέρει η συγκίνηση της ανακάλυψης.

Αυτά τα παραδείγματα, παρμένα από τα πολλά που θα παρουσιάσουν με συστηματικό τρόπο σ' αυτό το βιβλίο, έχουν ένα κοινό αντικείμενο. Οι θεσμοί της αγοράς, που χαρακτηρίζονται από πειθαρχημένο πλουραλισμό, λειτουργούν εξαιτίας του κοινωνικού πλαισίου στο οποίο είναι ενταγμένοι. Και καμιά άλλη οικονομία δεν είναι πιο βαθιά ενταγμένη στην κοινωνία της από εκείνη των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτό είναι το παράδοξο με το οποίο κλείνει αυτό το βιβλίο. Το Αμερικάνικο

Οικονομικό Μοντέλο δεν είναι και δεν θα μπορούσε να είναι ακριβής περιγραφή της αμερικανικής οικονομίας.

Αλλά για μεταρρυθμιστές που έχουν ιδεολογικά κίνητρα, η αποτυχία του κόσμου να ανταποκριθεί στο μοντέλο επιβάλλει μεταβολές στον κόσμο και όχι στο μοντέλο. Με αυτό τον τρόπο, οι μαρξιστές προκάλεσαν ανείπωτες ζημιές στην οικονομική επίδοση και στις κοινωνικές δομές των οικονομιών τις οποίες ήλεγχαν. Σήμερα, οι οπαδοί του Αμερικανικού Οικονομικού Μοντέλου προκαλούν τους ίδιους κινδύνους. Η λαθεμένη τους προσέγγιση για το πώς λειτουργούν οι οικονομίες της αγοράς δεν έχει μόνο υποσκάψει τη νομιμοποίηση των καπιταλιστικών θεσμών· έχει παρεμποδίσει και τη λειτουργία τους.

Ο συγγραφέας ενός βιβλίου που επιδιώκει να εξηγήσει το βασικό περιεχόμενο της οικονομικής θεωρίας έχει ένα ειδικό πρόβλημα που δεν αντιμετωπίζει ο συγγραφέας ενός παρόμοιου βιβλίου για την κβαντική μηχανική ή την εξελικτική βιολογία. Πολλοί άνθρωποι γνωρίζουν ότι ξέρουν ελάχιστα για την κβαντική μηχανική ή την εξελικτική βιολογία. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι γνωρίζουν αρκετά καλά την οικονομική επιστήμη από την πρακτική τους εμπειρία – τα ΚΜΣ (κάνε τα μόνος σου) οικονομικά, που περιγράφω στο Κεφάλαιο 15. Το πρόβλημα με τη λαϊκή και πολιτική κατανόηση των οικονομικών δεν έγκειται, όπως το θέτει ο Josh Billings, στο τι δεν ξέρουμε, αλλά στο τι ξέρουμε και δεν ισχύει. Αντικείμενο αυτού του βιβλίου είναι να βάλουμε σε τάξη αυτά που ξέρουμε και δεν ισχύουν –η ισχύς και το αναπόφευκτο του Αμερικανικού Οικονομικού Μοντέλου– και να τα υποκαταστήσουμε με αυτά που θα έπρεπε να ξέρουμε: μια αληθινή παρουσίαση του πολύπλοκου, κομψού και λεπτού δικτύου εντεταγμένων θεσμών, οι οποίοι συνιστούν τις οικονομίες της αγοράς. Σε αυτό συμπεριλαμβάνονται και οι πολύπλοκοι, κομψοί και λεπτοί θεσμοί της επιτυχημένης οικονομίας της αγοράς των Ηνωμένων Πολιτειών.